

**ДОКУМЕНТИ ЗА ПРЕБИВАВАНЕТО НА
РУСКОТО ДРУЖЕСТВО НА БЕЛИЯ КРЪСТ
В ПЕТРОПАВЛОВСКИЯ МОНАСТИР КРАЙ ЛЯСКОВЕЦ**

Анка Игнатова

**DOCUMENTS FOR THE RESIDENCE OF THE RUSSIAN WHITE
CROSS SOCIETY IN THE „ST. PETER AND ST. PAVEL“
MONASTERY OF LYSKOVETS**

Anka Ignatova

Abstract: *This publication discloses the type and content of the preserved in the “Veliko Tarnovo’s Diocese” archive fund, located in the Sate Archive – Veliko Tarnovo documents about the establishments of the Russian White Cross society, resided in the “St. Peter and St. Pavel” monastery of Lyskovets from the autumn of 1923 to the summer of 1925. The archival information is a touch of the history of the Russian emigration in the Veliko Tarnovo region.*

Keywords: *Russian emigrants, Russian White Cross society; Russian monastery “St. Efrosiniya”; “St. Peter and St. Pavel” monastery of Lyskovets; Veliko Tarnovo’s Diocese.*

След хилядите емигранти, напуснали Съветска Русия в хода на Гражданската война и намерили временно или постоянно убежище в България, са и представители на Руското дружество на Белия кръст¹. Документи за тяхното пребиваване в манастира „Св. св. Петър и Павел“ край Лясковец са запазени в

---

¹ Белият кръст е военно благотворително дружество в Русия, създадено в края на XIX в. То има за цел да оказва помощ на: 1) нуждаещите се воители, загубили здравето си при изпълнение на служебните си задължения, на техните семейства; 2) в особени случаи – на лица, които са на действителна военна служба, както и на уволнени не по болест, ако тези лица са пострадали при някакви изключителни обстоятелства или имат многочислено семейство. Дружеството предоставя парични средства и вещи, настанява синовете на офицерите, които имат право да бъдат приети на държавна издръжка в кадетския корпус, в принадлежащата на дружеството школа приют, застъпва се за настаняването на възрастни и болни в приюти и болници, а децата им в приюти, училища и др. Белият кръст създава общежития, приюти, пансионии за учащи се и др. Управлението на дейностите на дружеството се възлагат на: а) комитет в Санкт Петербург; б) управляващи органи в други градове; в) общи събрания на членовете: главно – в Санкт Петербург и местни – в провинцията. [Военная энциклопедия. Белый крест... – [б. а.] Белый; Белый крест...].

архивния фонд „Великотърновска митрополия“, съхраняван в Държавен архив – Велико Търново. За част от тях съвсем накратко се споменава в публикацията от 1992 г. на дългогодишната служителка в архива Борислава Глушкова, в която дори са публикувани факсимилно началните страници на два документа [Глушкова, Б. 1992, с. 13, 18, 20]. Малко повече са въведените наскоро в научен оборот документи за тази организация на белоемигрантите у нас, разгледани в контекста на социалната дейност на Търновската митрополия през първата половина на ХХ в. [Игнатова, А., Дончева, Л. (под печат)]. Настоящата статия представлява преглед на запазените в посочения архивен фонд документи относно учреденията на Белия кръст, разкриващ вида и съдържанието им.

Петропавловският манастир край Лясковец, чието начало, според преданието, се свързва с основателите на Второто българско царство, е многократно разрушаван и възобновяван през вековете. През Възраждането в него намират приют редица дейци на националноосвободителното движение, а през 1874 г. тук е открито първото богословско училище, което по-късно прераства в Духовна семинария. След Освобождението Петропавловската света обител, както и редица други манастири, запустява и остава без братство, а неговите сгради и имуществва се предоставят на различни учреждения, предимно социални. При управлението на Стефан Стамболов манастирът служи за затвор, след което в продължение на десетилетия до разрушителното земетресение от 1 юни 1913 г., е превърнат в приют за душевно болни. Година по-късно Петропавловската обител е възстановена, като в нея се настанява монашеско братство [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 179, л. 17], а две години по-късно вече е женски манастир [ДА–В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 179, л. 49, 50]. През есента на 1922 г. по настояване на Министерството на външните работи и вероизповеданията и с разрешение на Св. Синод Търновският епархийски духовен съвет отстъпва помещенията на манастира, заедно с вещи и църковни принадлежности, а също и земята около него, на Руската гимназия, настанена дотогава в близкото село Долна Оряховица [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 16]. Училището остава в манастира само една година, тъй като намаляващите парични средства на Общоруския съюз на градовете го принуждават да я слее с друго учебно заведение. През следващите няколко години в Петропавловския манастир е настанено Руското дружество на Белия кръст. Запазените документи в архивния фонд „Великотърновска митрополия“ съдържат сведения за: настаняването на учреждения на дружеството в него; условията, при които става това; отчасти за тяхната дейност; помощта, оказана им от Търновската митрополия; ликвидирането им.

Най-ранният документ от настоящия тематичен преглед е телеграма на руския епископ Серафим, изпратена от Варна до търновския митрополит Филип, с молба да предостави Габровския манастир на женския манастир „Св. Ефросиния“, който се очаква да пристигне след месец от Константинопол в

България (85 човека) [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 10]. Вероятно тази телеграма, върху която не се разчита дата, се визира в писмо от 7 август 1923 г. до директора на Руската гимназия при Петропавловския манастир, с което протосингелът на Търновската² митрополия го уведомява: „Носителят на настоящето ни дякон Еф[имий] Поддубни, чиновник при митрополията ни, се изпраща при Вас във връзка с писмото на епископ Серафим, което тук прилагаме“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 9]. Върху въпросната телеграма е черновата на изпратения на 15 август отговор, а именно, че за целта може да се даде Петропавловският манастир [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 10]. Запазена е още една телеграма от епископ Серафим от 18 същия месец, с която той благодари на архиерея за неговата „велика любов“ и изразява желание да се предостави на „общината“ манастирът край Лясковец. Върху нея митрополит Филип е поставил следната резолюция: „Преждевременно трябва да се съобщи да изпрати делегат, който предварително да огледа двата – Петропавл[овски] и Соколски манастири и тогава вече да влезем в разбиране“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 11].

Документални сведения за извършен оглед на посочените манастири, както и договорът, сключен на 18 септември 1923 г. между Търновската митрополия и Руския девически манастир „Св. Ефросиния“ към Руското дружество на Белия кръст, не се откриват. Подписването на договора не е отразено в протоколната книга от заседанията на Търновския епархийски духовен съвет, което е обичайна практика при такива случаи. Той се споменава в три писма. Първото е на митрополит Филип до „настоятелницата“ на руския манастир от 19 същия месец (без посочен адрес), с което ѝ се съобщава, „че в готовите сега помещения, които ще Ви се предадат, могат да се поберат най-малко сто човека“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 19]. Другите две писма са от протосингела на Търновската митрополия иконом Тодор Хлеббаров и са адресирани до епархийския финансов ревизор. С първото от тях, с дата 13 октомври 1923 г., го уведомява, че се командирова да приеме от директора на руското училище, което на 15 същия месец напуска Петропавловския манастир, всички предоставени му вещи и църковни принадлежности, а също и самите сгради и, ако се яви представител на руския женски манастир „Св. Ефросиния“, да му бъдат предадени съгласно сключения договор³. С второто писмо, което е от 18 същия месец, ревизорът се задължава на следващия ден да отиде в Петропавловския манастир, заедно с пристигналия пълномощник на управлението на руския манастир, и да му предаде „при опис всички манастирски сгради, църковни вещи и други принадлежности, като за целта се съставят и нужните протоколи“ [ДА –

---

² В публикацията се използва тогавашното наименование на митрополията, а не по-късното – Великотърновска митрополия.

³ ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 20. По този въпрос са изпратени писма и до свещеник Хр. П. Серафимов в Лясковец и до директора на Руското училище [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 20].

В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 21]. Тези протоколи не се откриват в архивния фонд на митрополията.

За условията, при които е предоставен Лясковският манастир на управлението на руския женски манастир „Св. Ефросиния“, може да се съди от запазените договори за втората година⁴. Той е сключен на 5 юни 1924 г. и е в сила от 18 септември 1924 г. до 18 септември 1925 г. Според него представителката на манастира „Св. Ефросиния“ приема по опис за безплатно арендно използване земите около Петропавловския манастир, които съгласно решение на Епархийския духовен съвет (Протокол №44, §48, от 1 юли 1924 г.) не могат да бъдат в по-голям размер от тия, които руският манастир е обработвал през първата договорена година. Предоставят ѝ се също и всички „сгради и стаи в оградата на манастира“, като се задължава да се грижи за поправката им и при напускането им да ги предаде в пълна изправност. Единствено цялостното препокриване на здание „може да става само от страна на митрополията и за нейна сметка“. Изрично се посочва, че „Зданията могат да служат само за нуждите на манастира „Св. Ефросиния“, съгласно устава му, но не и за никакви други цели“, и че гората не се отдава за използване. Срокът на „безплатния наем“ може да бъде удължен „само с разрешението и утвърдението на епархийския архиерей“. Управлението на манастира „Св. Ефросиния“, понеже се ползва от доходите на отдадените имоти, поема задължението да плаща своевременно държавни и общински данъци за тях. Договорът е подписан от търновския митрополит Филип („действующ за сметка на Петропавловския манастир“) и от ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски⁵ („за Представителството на манастира „Св. Ефросиния“).

Информация за целите, задачите, структурата, управлението на тази руска обител се съдържа в нейния устав. Неразделна част от него е предхождащия го документ, озаглавен „Обитель Белого креста во имя св. Ефросинии, княгини Полоцкой“, с подзаглавие „Почему основани обители является насущной необходимостью“ („Защо основаването на обителта е наложително?“) [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 38]. На първо място се посочва: „През последните години на тежки за Русия изпитания много жени имат силна, от една страна, потребност от близост до Бога, молитвено стоене и възприемане на поста и покаянието, а от друга – неутолима любов към хората, които страдат душевно и телесно“. За тях обаче в чужбина няма манастири, а също и „центрове, където

⁴ ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 76. Част от договора е публикувана факсимилно в Глушкова, Б. 1992, с. 22.

⁵ Генералът се подписва като Н. Ярослав-Тодорски, а в документите на Главния комитет на Руското дружество на Белия кръст, със седалище Париж, същият се споменава като Фьодоров-Ярослав-Тодорски. Става въпрос за генерал-майора от военноморското съдебно ведомство на Русия Фьодоров, Николай Дмитриевич (Фьодоров-Ярослав-Тодорски). Роден през 1878 г. и починал на 19 декември 1957 г. в с. Шипка, България. [Виртуальный музей казачьего зарубежья...].

техните пориви да се посветят на активна служба на хората биха могли да получат определена насока и да намерят израз в конкретни форми“. Изтъква се, че руската „емиграция е проникната от скръб и жадува за утешение и за материална и духовна поддръжка“, а и при първа възможност за завръщане в родината би се разкрила работа за служене на всички техни изстрадали братя и сестри. Отчита се, че особено в настоящия момент, когато бързо се рушат моралните основи, хората имат нужда от нравствена поддръжка, а „самотните или големите семейства, без средства, при заболявания имат нужда да се опрат на медицинска сестра, която да се грижи за болния, на домакиня, която да замени болната майка, на наставница, която да се грижи за самотното, изоставено дете и го устрой“. Всичко това поставя „въпроса за учредяването на обител, в основата на която ще бъде положено всестранното служене на ближния по примера, даден от покойната Велика Княгиня Елисавета Фьодоровна“⁶. Характерно за постъпващите в тази обител е, че не произнасят монашески обет за цял живот. Те обаче са длъжни да го изпълняват по време на пребиваването си в нея.

Според устава „ръководната идея“ е: „Наред със служенето на Бог и спасението на душата, обителта има за цел да служи на ближния. Тя наставлява за безкористно и самоотвержено служене на св. Православна църква и на Родината на началата на християнска вяра и любов към ближния“. За постигането ѝ тя изпълнява следните задачи: разяснява православно църковно учение; попечителства самотните; оказва помощ чрез всички видове милосърдие, във всички области на човешкото страдание, както физическо, така и морално; повдига умственото и нравственото равнище на масите; организира грижите за болни, инвалиди и старци; грижи се за възпитанието на поверените ѝ деца на „православно-национални начала“; бори се с детската нищета и детския разврат; грижи се за лишените от свобода в затворите, алкохолиците и морално падналите жени [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 39].

В структурно отношение тази религиозно-благотворителна общност се състои от: 1) „основна обител – майка“, в която сестрите получават подготовка

---

⁶ Хесенска принцеса, внучка на английската кралица Виктория, по-голяма сестра на руската императрица Александра Фьодоровна. След убийството през 1905 г. на съпруга ѝ – Великия княз Сергей Александрович (брат на цар Александър III), Елисавета Фьодоровна се изолира от светския живот и се посвещава изцяло в служба на Бога и на хората. Със средства от продажбата на лично имущество и скъпоценности основава Марто-Мариинската обител на любовта и милосърдието в Москва, която е официално открита през 1909 г. На 18 юли 1918 г. Елисавета Феодоровна заедно с една от придружаващите я монахини и няколко нейни царствени сродници, е хвърлена от болшевиките в минна шахта до г. Алапаевск, където приключва земният ѝ път. Обителта просъществува до 1926 г., а през 1992 г. е възстановена. През същата година Великата княгиня Елисавета Фьодоровна е обявена за мъченица от Руската православна църква. Повече за Марто-Мариинската обител вж.: **Марфо-Мариинская обитель...**, pass.

за дейността си, и към която има обслужвани от тях образцова лечебница и просветителски учреждения; 2) „убежища“ в различни места и градове с готови за работа сестри под ръководството на един „благочинный“⁷, като всяко от тях може да има специални задачи. В нея могат да постъпват вдовици, самотни жени и девизи, които са трудоспособни, над 18-годишна възраст, притежават не по-малко от средно образование (с особени изключения) и „дават обет за безусловно подчинение на установената манастирска дисциплина и безусловно изпълнение на налаганите послушания“. Приетите без необходимия образователен ценз, докато получат специална подготовка в обителта, носят послушание като полагат физически труд. Омъжените жени постъпват като сестри сътрудници и носят послушание, съответстващо на техните способности и семейно положение.

За всички сестри е задължителен подготовителен курс, по време на който се наричат „послушници“. Тези, които изпълняват добросъвестно своето служение, ако желаят, могат да останат в обителта до края на живота си. Послушниците могат да я напуснат по всяко време, а сестрите трябва да предупредят и изложат причините за своето решение пред Съвета за обсъждане и утвърждаване. Онези сестри, които пребивават като такива в обителта повече от две години, могат да приемат монашеско пострижение, „по възможност без да оставят активното служение на ближния, ако за това последва указание на настоятелницата, като послушание“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 39].

Обителта е подчинена на „Висшата църковна власт зад граница“, а при евентуално завръщане в Русия, където да продължи своята християнска, просветно-благотворителна дейност – на местния епископ. Управлява се от „настоятелница“, на която безпрекословно се подчиняват всички сестри. Първата се избира пожизнено от сестрите учредителки (така се наричат подписалите този устав), а следващата – също пожизнено, но от всички сестри. Тя е председател на помощния ѝ орган – Съвет. В състава му влизат още духовник, „благочинная“ (съблюдаваща спазването на устава и въобще всички правила на духовния живот и нравствеността на сестрите), „казначей“ (завеждаща стопанството и паричната част на обителта), сестра – иконом, деловодителка и две сестри, избирани от цялата обител. Съгласно чл. 20 на устава обителта е юридическо лице и има свой печат [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 40]. Сред архивните документи на Търновската митрополия в Държавен архив – В. Търново обаче не се откриват документи с неин печат.

Средствата за издръжка се набират от внесените от сестрите пари и от доброволни пожертвования на външни лица. В устава са отделени още няколко точки на управлението на финансите на обителта [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 40].

---

⁷„Благочинный“ – административна длъжност в православната църква на свещеник, който е един от помощниците на епископа в частта по надзора за реда в определен църковен окръг на епархията.

Изискванията към духовния живот на сестрите и знанията, които трябва да притежават, са изключително високи и сравнително подробно регламентирани в отделни части на устава [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 41–42]. За всички тях са задължителни знанията по богословие и църковно пеене. В зависимост от наклонностите си се обучават и по някои от посочените в устава специалности, сред които „грижи за болните в рамките на фелдшерски курсове“, „грижи за децата от момента на раждане“, „фрьобелевски⁸ занятия, песни и игри“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 42]. Всички сестри носят еднакъв семпъл модел дрехи в бял цвят (за монахините – черен), на главата – лента, покриваща косите, на гърдите – дървен кръст на небесносин шнур и бяла броеница [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 43].

Уставът е изпратен с писмо от 1 юли 1924 г. на Главното управление на Руското дружество на Белия кръст в Петропавловския манастир до протосингела на Търновската митрополия, заедно със сведение за броя на приютените и изхранваните в обителта „Св. Ефросиния“ към същото дружество. Към посочената дата там живеят 47 души (26 мъже и 21 жени), от които: „престарели“ – 10 (4 мъже и 6 жени); майки – 3; деца – 8 (3 момчета и 5 момичета); туберкулозни – 9 (6 мъже и 3 жени); парализици – 4 (само мъже); нервно и душевно болни – 7 (5 мъже и 2 жени); управа – 3 (2 мъже и 1 жена); медицински чиновове – 3 (2 мъже и 1 жена) [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 37]. Сведението, както и писмото са подписани от временно изпълняващия длъжността „Главен пълномощник“ ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски и деловодителя на Главното управление Ф. Студенцов.

Друга група документи от архивния фонд „Великотърновска митрополия“ се отнася до отсичането на 5 дка гори за нуждите на Белия кръст. Някои от тях свидетелстват, че за разлика от договора за отдаване на Петропавловския манастир на обителта „Св. Ефросиния“ за втора година, в този за предишната е фигурирала такава клауза. В писмо от 31 октомври 1923 г. на протосингела на митрополията иконом Хлебаров до търновския лесничей се съобщава: „Петропавловският манастир при гр. Лясковец е отстъпен временно на Руското общество⁹ от Белия кръст (манастира „Св. Ефросиния“) и тия дни ще заемат помещенията му. Според договора на това общество се отстъпва ежегодно 5 дка гора за изсичане даром за нуждите му“. В тази връзка се иска съответното разрешение [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 23]. С писмо от 12 декември 1923 г. Търновското лесничейство изпраща на митрополията извлечение от плана на манастирската гора, с което се разрешава изсичането на 5 дка гора при условия това да става „наред и низко до земята и след това да се

---

⁸ По името на Фридрих Фрьобел – немски възпитател, теоретик и основател на предучилищното образование.

⁹ В документите от 1923 до 1925 г. навсякъде се използва руската дума „общество“. Само в документите от 1928 г. е използвана преводната дума „дружество“.

запази за подмладяването ѝ“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 28]. Планът е препратен с придружително писмо от 21 декември до Управлението на Белия кръст, а екземпляр от писмото – до кмета на гр. Лясковец за сведение [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 30].

Три дни по-късно, 24 декември, жители на Лясковец свикват протестно събрание в салона на читалище „Напредък“, което решава: „1. Протестира най-енергично и иска най-настоятелно да бъде отменена тази противозаконна и прогивонародна заповед и 2. Заявява, че ще се бори с всички законни средства, за да не допусне това вандалско осичане“. Мотивите за това са, че въпросната вековна гора край манастира „задържа влагата и укрепва пороищата, които без нея биха завличали града и оголвали плодородните и засадени с американски лозя скатове на хребета“ и че тя е „призната съгласно закона за горите за строго охранителна и даденото разрешение е в разрез с интересите на цялото гражданство и представлява грубо нарушение на съществуващия закон за горите“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 31]. Съгласно текста екземпляри от резолюцията са изпратени на министъра на външните работи и изповеданията, министъра на вътрешните работи, министъра на земеделието, Св. Синод, търновския окръжен управител и търновския митрополит.

На следващия ден, 25 декември, в митрополията е регистрирано изпратеното за сведение писмо от Търновското лесничество, адресирано до търновския държавен горски стражар. В него лесничият, дал разрешение за сечта, предлага на стражаря още същия ден да отпътува за манастира и забрани нейното провеждане, „тъй като всичките гори около манастира са строго-охранителни“, а също така да „отнеме“ плана извлечение [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 33].

Веднага от митрополията е отправено писмо с гриф „Твърде бързо“ до Управлението на Белия кръст, с което му съобщават, че се отменя нареждането ѝ от 21 декември 1923 г. и не се разрешава да бъдат отсичани дървета от манастирската гора [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 34]. Своевременно за това е уведомен и кметът на Лясковец, който се умолява да нареди неговите пазачи да наглеждат и манастирските гори, тъй като те нямат свои пазачи, а също така да не допускат Белият кръст да сече дървета, „освен да прочиства вече изсъхналите в присъствието на пазачите Ви“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 32].

Дали дружеството е закупило дърва за огрев, както препоръчва търновският лесничей в споменатото по-горе писмо, или е намерено друго решение на въпроса не е ясно, поради липса на документални свидетелства. Запазена е част от преписка на Търновската митрополия от есента на следващата 1924 г., която е красноречиво доказателство за готовността на духовната власт да осигури отопление на настанените в Петропавловския манастир руски бежанци, които по това време са в крайно затруднено финансово положение. В писмо от

16 октомври 1924 г. до управителя на старопиталището „Св. Арахангел“ при с. Присово се посочва, че те „се намират в много бедствено положение по причина – отсъствие на каквато да е помощ“, като приближаващата зима ги заварва „без топливо, и понеже нямат никакви средства, рискуват да изморят болните си от студ“. В желанието си да не допусне това положение да се влоши още повече е взето решение те да отсекаят безплатно 15 декара от горите на Къпиновския манастир. В тази връзка управителят на старопиталището (ангажиран и със стопанисването на имотите на посочения манастир) се „приканва“ да поиска от лесничея в гр. Елена да издаде разрешение и определи мястото на сечището [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 46]. Отговорът му е, че понеже лимитът за годината е изчерпан, а разрешение за допълнителна сеч се дава от Министерството на земеделието и държавните имоти, той още същия ден е написал за целта молба до него [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 47].

Съгласно писмо от 16 октомври митрополията се обръща до директора на настаненото в Къпиновския манастир руско земеделско училище с молба да помогне на своите съотечественици, като разпорежи да се превозят с кола на училището отсечените дърва до Петропавловския манастир [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 44]. Полученият на 25 същия месец отрицателен отговор е изпратен за сведение на Белия кръст [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 51].

Митрополит Филип се застъпва и пред наместник-председателя на Св. Синод за удовлетворяване на изпратена с негово писмо от 17 октомври 1924 г. молба на главния пълномощник на Руското дружество на Белия кръст (без да се посочва за какво се отнася тя) [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 45]. Вероятно поради тежкото финансово положение на дружеството, Търновският епархийски духовен съвет гласува на свое заседание от 30 декември 1924 г. да му бъдат отпуснати 5000 лева помощ по случай Коледните празници (2000 лв. от разходния § 8 на фондовия епархийски бюджет за 1924/25 финансова година, в който за целта са прехвърлени суми от „запазения фонд от 10 000 лв.“, и 3000 лв. от свободния кредит по разходния §14 – непредвидени разходи – на редовния епархийски бюджет за 1924/25 финансова година) [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 500, л. 269].

Съхранени са и още няколко документа относно помощта, оказана от Търновската митрополия на Белия кръст. Съгласно писмо от 9 ноември 1923 г. митрополит Филип разпорежда на игуменката на девическия манастир „Св. Николай“ в с. Арбанаси да предаде на управлението на руския манастир „черната кобила, заедно с хамута, за да си служат с тях за нуждите си“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 24]. Видно от протоколи № 67, §19, от 31 октомври 1923 г. [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 500, л. 40] и № 71, §10, от 13 ноември същата година [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 500, л. 45] на Епархийския духовен съвет, за препокриване зданията на Петропавловския

манастир и за „други дребни поправки на същите“ се отпускат авансово първоначално 7000 лв. и допълнително още 3000 лв. [ДА – В. Търново, ф. 74К, а.е. 500, л. 40, 45]. В протокол № 59, §13, от 23 септември 1924 г. е отразено, че след разглеждане на писмото на епархийския съветник прот. Йордан Стойков „за направената от него ревизия в Петропавловския м[анасти]р на вредите от стихията“, съветът решава ремонтът на зданията да се извърши от Арбанашкия девически манастир, „като нужните пари вземат от готовите пари, ако не разполагат с такива“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, а.е. 500, л. 194].

Сведенията за благоденствията на Търновската митрополия се допълват от някои благодарствени писма, съхранени в нейния архивен фонд. В писмо от 4 ноември 1924 г. на главния пълномощник и на завеждащия учрежденията на Главното управление на Руското дружество на Белия кръст до търновския митрополит се изразява благодарност за направения ремонт в Петропавловския манастир, благодарение на който „старите здания на манастира са приведени в състояние, което дава възможност сравнително сносно да бъде прекарано в тях хладното зимно време“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 50].

Интерес представлява писмо от 8 февруари 1925 г. на Главното управление на Белия кръст в Петропавловския манастир до митрополит Филип, с което го уведомяват за решението на Главния комитет на Руското благотворително дружество на Белия кръст в Париж, взето на състоялото се на 25 януари същата година заседание. То се основава на доклад на ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски и гласи: „С чувство на най-дълбоко уважение, от името на членовете на Главното управление и на Главния комитет, на чиновниците от администрацията и всички приютени и изхранвани от дружеството на Бел кръст ветерани, инвалиди, сакати, болни, възрастни и деца, принася на Негово Високопреосвещенство Св. Търновски митрополит Филип гореща благодарност и най-искрена признателност за Неговата най-хуманна и най-плодотворна дейност в полза на дружеството и моли Негово Високопреосвещенство да окаже на дружеството великата чест да приеме званието „пожизнен почетен член“ на дружеството на Белия кръст и носи Височайше утвърдения от Император Александър II почетен знак на това дружество...“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 63]. Това писмо, както и писмото отговор на владиката от 25 февруари 1925 г., е публикувано в рубриката „Хроника“, под заглавието „Особно отличие“, в броеве 20–21 от 16 март с. г. на в. „Търновски епархийски вестии“ [Търновски епархийски вестии..., бр. 20–21, 16 март 1925]. Приемайки високото отличие, митрополит Филип посочва, че съдействието и поддръжката, която оказва на това хуманитарно учреждение, счита за „изпълнение, макар и далеч от реалните размери, на нашия синовен дълг на благодарност към Великия Цар Освободител, Неговата приснопамятна сподвижница и целия руски народ“ и че занаяпред, доколкото това е по силите му, ще продължава да помага [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 59–60; 61–62].

В архивния фонд на митрополията се намират и две поздравителни писма до архиеерея по повод християнския празник Възкресение Христово през 1925 г. Едното е от руския епископ Серафим, а другото – от главния пълномощник на Руското дружество на Белия кръст ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски¹⁰.

По това време вече е взето решение през есента на същата година в Петропавловския манастир да се открие Певческо училище. В §6 на протокол №13 от проведено на 25 февруари 1925 г. заседание на Търновския епархийски духовен съвет е отразено, че е изслушан доклад по въпроса за преместване учрежденията на Руското дружество на Белия кръст от Петропавловския манастир в манастира „Св. Троица“. Мнението на съвета обаче е руснаците да се настанят в манастира „Св. Богородица“ в с. Арбанаси, за да бъдат „по-близо до имотите, които са дадени по-рано на тях за използване и обработване и им се оставят“. Във връзка с това се решава финансовият ревизор да се срещне с Арбанашкото църковното настоятелство и да поиска съгласието му и, ако го получи, да проучи какъв ремонт ще е необходим, за да се пригоди зданието на манастира „Св. Богородица“ за живеене [ДА – В. Търново, ф. 74К, а.е. 500, л. 298–299]. Запазено е и писмото от 27 същия месец, с което се възлага на финансовия ревизор изпълнението на това решение [ДА – В. Търново, ф. 74К, а.е. 181, л. 58].

Останалата група документи в архивния фонд на Великотърновската митрополия се отнасят до закриването на учреждения на Белия кръст в Петропавловския манастир. От запазения заверен препис на протокол от заседание на Главния комитет на дружеството, състояло се на 10 май 1925 г. в Париж [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 71], е видно, че тогава се вземат редица решения по този въпрос. Комитетът, след като обсъжда доклад на председателката и главната пълномощничка на Руското дружество на Белия кръст Елисавета Евгениевна Митрофанова¹¹ за положението на приюта¹² в Петропав-

---

¹⁰ ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 64, 65. Поздравленията в писмото на ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски са от името на чиновете от Главното управление на Руското благотворително общество на Белия кръст, администрацията на неговите учреждения, всички приютени, намиращи се в Петропавловския манастир, и инвалидите от Инвалидния дом на дружеството в гр. Варна.

¹¹ Е. Е. Митрофанова е съпруга на проф. Павел Илич Митрофанов (1857–1920 г.) – известен ембриолог и хистолог, един от основоположниците на експерименталната ембриология. В продължение на три десетилетия проф. П. И. Митрофанов работи в Императорския Варшавски университет, който през 1915 г. е евакуиран в гр. Ростов на Дон, като от 1 юни 1915 – 1 септември 1917 г. е и ректор на новосъздаденото първо висше учебно заведение в гр. Самара. Той е последният избран ректор на възникналия на базата на Императорския Варшавски университет Донски университет (1919–1920 г.). След Революцията от 1917 г. при университета е учредено „Дружество в помощ на Доброволческата армия“. Е. Е. Митрофанова оглавява Ростовското отделение на Белия кръст, създадено чрез преобразуване на дамския кръжок.

ловския манастир, запознава се с писма на временно изпълняващия длъжността „Главен пълномощник“ ген.-майор Феодоров-Ярослав-Тодорски и взема под внимание всички обстоятелства около дейността на дружеството в България, единодушно „подтвърждава заповедта на председателката от 12 април 1925 г. за незабавно закриване на приюта“. Сред останалите решения са: потвърждава се заповедта на временно изпълняващия длъжността „Главен пълномощник“ ген.-майор Феодоров-Ярослав-Тодорски да бъдат спрени от 15 май заплатите на служителите; освобождава се помощникът на главния пълномощник ген.-майор Феодоров-Ярослав-Тодорски от временно изпълняваща длъжността „Главен пълномощник“; потвърждава се заповедта на председателката, че от 15 май длъжността „Помощник на главния пълномощник“ престава да бъде щатна и от 20 май се закрива; да бъде помолен митрополит Филип да назначи свой представител за ликвидацията на приюта; ген.-майор Феодоров-Ярослав-Тодорски да предаде повереното му имущество на представителя на Търновската митрополия и на Н. И. Мурашковски, както и незабавно да изпрати приходно-разходен отчет за времето от 31 октомври 1923 г.¹³ до деня на закриването на приюта; Мурашковски при задължителното участие на представителя на митрополията да проведе ликвидацията и да се разплати с кредиторите от лятната реколта, да охранява имуществото (болнично и църковно) и да го предаде на временно съхранение в Търновската митрополия; да помоли Е. С. Серафимов да устрои намиращите се все още в приюта лица в български или руски благотворителни учреждения и др. [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 71]. В отделна точка е записано да се изрази дълбока благодарност на митрополит Филип „за предоставените в разпореждане на Белия кръст манастир, топливо и земя“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 72].

Във връзка с решенията на Главния комитет на Белия кръст е и писмо от 13 май 1925 г. на г-жа Е. Е. Митрофанова до търновския архиепископ с приложено към него копие на протокола. Адресатът се умолява да не отказва да назначи представител на митрополията, който да контролира дейността по ликвидацията на приюта на дружеството в Петропавловския манастир. Изтъква се, че старателното наблюдение на този процес е особено важно, защото ген.-майор Феодоров-Ярослав-Тодорски не е изпращал от 1 ноември 1924 г. никакви приходно-разходни отчети до Главния комитет. В послеслов е написано: „Смилете се, Владико, над двете мои сестри и благоволете да ги приютите временно в един от Вашите манастири“. От текста на писмото се разбира, че приютът се закрива поради липса на средства и че това писмо се явява допълнение на

Дейността на Белия кръст намира израз в оказване на материална поддръжка на офицерите от Доброволческата армия, на ранените, осиротелите семейства и др. [Высшее образование в России...].

¹² В оригиналния текст е „Дом призреник“ – название в дореволюционна Русия на приют за възрастни, бедни и понякога за сираци.

¹³ В документа погрешно е изписана „1925 г.“.

друго от 10 май [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 77], което не се открива.

На основание на писмото на г-жа Е. Е. Митрофанова от 10 май митрополит Филип възлага на епархийския финансов ревизор Александър Жеков, протодякон Ефимий Поддубни и йеродякон Сергей да приемат от главния пълномощник на Руското дружество на Белия кръст при Петропавловския манастир „всичкия инвентар“ и го предадат по опис на Мурашковски [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 69]. Това е текстът на наредба № 3294 от 18 май, изпратена до ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски, който явно отказва да я изпълни. В нейно допълнение е друга под № 3680 от 3 юни, с която повторно са изпратени Поддубни и Сергей да приемат и предадат на Мурашковски имуществото на Белия кръст. Към тях е делигирана икономката на Арбанашкия девически манастир¹⁴, която да провери и приеме всички вещи на бившия девически Петропавловски манастир, оставени в услуга на руското дружество, както и предоставената му за временно ползване крава с едно теле [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 74].

С писмо от 12 юни 1925 г. митрополит Филип уведомява околийския началник в Г. Оряховица, че възлага на протодякон Ефимий Поддубни да представява митрополията при предаване инвентара на Белия кръст на Мурашковски [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 73]. Още на следващия ден – 13 юни 1925 г., в гр. Лясковец е съставен приемо-предавателен протокол, подписан от ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски и Мурашковски. Комисията, в чийто състав влизат протодякон Ефимий Поддубни от Търновската митрополия, управителят на имотите на Петропавловския манастир ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски и домакинът на манастира Н. Мурашковски, в присъствието на полицейския пристав при гара Горна Оряховица, установява, че „Имотите на манастира по проверката на стария опис се оказаха налице“. В документа се посочва, че аптеката на Белия кръст и кабинетът (канцелария) не са приети, поради липса на съответните специалисти, и затова комисията ги запечатва с печата на Лясковския полицейски участък. Приема се само половината имущество на манастирската църква, а до съставянето на опис за останалата част вратите на храма също остават запечатани [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 86].

Запазен е и Списък на имуществото на Руското дружество на Белия кръст, без дата, под който срещу „предал“ е положен подписът на ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски, а срещу „приел“ – на Н. Мурашковски [ДА – В.

---

¹⁴ Управлението на имотите на Петропавловския манастир, видно от писмо на протосингела на Търновската митрополия до Горнооряховския околийски финансов началник, е възложено на игуменката на манастира „Св. Николай“ в с. Арбанаси, на която следва да се връчват постановленията [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 27].

Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 87–88]. Това обаче едва ли са „всички книжа по приемането на Петропавловския манастир“, които са изпратени от Горнооряховското околийско управление „на разпореждане“ до търновския митрополит с придружително писмо от 27 юни 1925 г. [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 85]. В изпълнение на резолюцията върху това писмо на 29 юни 1925 г. Търновската митрополия се обръща с молба до околийския началник в Горна Оряховица да се разпорежи на Лясковския полицейски участък да изпрати в близките дни свой представител в Петропавловския манастир, придружен от стражар, „за да се отвори запечатаната стая в манастира и се приеме всичко в негово присъствие от новоназначения игумен на манастира йеромонах Дамиян Воронов и Мурашковски“ [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 89].

Сред документите по този въпрос е и черновата на писмо с изходящ № 3979 от 15 юни 1925 г. В него митрополит Филип информира Е. Е. Митрофанова за отказа на ген.-майор Фьодоров-Ярослав-Тодорски да предаде цялото налично имущество на Белия кръст и за отправената молба до административните власти да „наложат до изясняване на въпроса арест на имуществото“, за да се избегне неговото разхищение или продажба, за което има сведения. Препоръката му е председателката на Главния комитет да се обърне за съдействие към българското дипломатическо представителство в Париж. От текста става ясно, че към писмото са били приложени писма на генерала, в които излага мотивите за своите действия [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 79–80].

От кореспонденцията между архиеерея и Е. Е. Митрофанова се открива още едно писмо с дата 26 септември 1925 г., с което тя му изпраща исканото й пълномощно [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 114]. Запазено е и пълномощното, даващо на Е. Е. Митрофанова „права да се разпорежда с имуществото на Белия кръст и да го премества, за което е длъжна да представи отчет на Главния комитет и Ревизионната комисия“. Под текста са саморъчните подписи на г. Максимов, генерал барон А. Каулбарс, генерал Кутепов, Файн и г-жа Максимова, поставени на 25 септември 1925 г. в Париж, в присъствието на деловодителя на Главното управление на Червения кръст, който удостоверява това с подписа си и печата на управлението [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 110].

Други документи от времето на ликвидацията на дружеството свидетелстват, косвено или директно, за неговите материални трудности. В писмо от 24 юни 1925 г. до завеждащия стопанската част на Белия кръст при Петропавловския манастир протосингелът на Търновската митрополия иконом Тодор Хлебаров дава своето съгласие да бъдат продадени определен брой животни и птици за удовлетворяване нуждите на дружеството, в които сам се е убедил, и изисква да се изпрати за сведение в митрополията отчет за изразходването на получените от продажбата суми [ДА – **В. Търново**, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 82].

От няколкото документа във връзка със задължението на Белия кръст да заплаща съгласно договора държавните и общинските данъци за обработваемата земя при Петропавловския манастир става ясно, че досега това не е направено¹⁵. В писмо до търновския митрополит от 27 юни 1925 г., изпратено в отговор на запитване до Н. Мурашковски в качеството му на „пазител на имуществото на учрежденията на Руското дружество на Белия кръст“, се съобщава, че данъците не са платени, „тъй като досега не са получили данъчен лист. Но, ако такъв има в канцеларията на митрополията, поради липса на средства, данъкът може да бъде платен само след реализацията на реколтата“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 91].

От същата дата, 27 юни, е и друго писмо на Н. Мурашковски до търновския митрополит, което свидетелства за искрените намерения на дружеството да изплати своите дългове съгласно решенията на неговия Главен комитет в Париж. В писмото се посочва, че поради липса на волове при настоящата сеитба се налага Руското дружество на Белия кръст при Петропавловския манастир да даде срещу заплащане под аренда част от разработената през есента земя и да обработва 52 дка, както и 5 дка лозя. Липсата на средства не му позволява да доведе докрай сеитбената кампания. При това Горнооряховската земеделска банка отказва да отпусне заем на частни лица, които са руски поданици, а също така се бои да отпусне заем на дружеството, знаейки за неговото закриване. Описвайки това „безизходно положение“, представителят на Белия кръст изтъква: „довеждането на тази кампания докрай, за нас е въпрос на чест, тъй като главната цел – това е, след реализирането на реколтата честно да се разплатим с нашите кредитори“. Молбата към митрополита е да не отказва да даде 8 хиляди лева, които ще бъдат върнати от първите продажби на произведеното. Отговорът според поставената върху документа резолюция е: „Игуменът – йеродякон Дамян да наема работници и да запазва придобитото, като той сам им заплаща надниците, съгласно даденото му устно наставление“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 90].

С писмо от 10 юли 1925 г., подписано от протосингела на Търновската митрополия, на игумена на Петропавловския манастир се нарежда: да се изплатят заплатите на щатния персонал от продажбата на вещи, каквито с продякон Поддубни намерят за добре, и персоналът да „бъде освободен както от длъжността, така и от манастира“; той или делегирано от него лице и продяконът да присъстват при прибирането на реколтата от нивите; „задълженията,

---

¹⁵ Писмо от 5 юни 1925 г. до игуменката на девическия манастир „Св. Николай“ в Арбанаси, която да уведоми митрополията дали до момента са заплатени всички държавни и общински данъци от управителното тяло на Белия кръст съгласно сключения договор за отдадените им за използване имоти [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 75]. Писмото отговор от 10 юни, че от датата на постъпване на русите в Петропавловския манастир не са плащали никакви данъци [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 78].

каквито има Белия кръст към гражданите също ще изплати“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 97].

Както е видно от един по-късен документ – молба от Атанас Романов от гр. Лясковец, хлебар, до митрополит Филип от 5 ноември 1928 г. – три години след закриването на дружеството някои от дълговете му все още не са изплатени. В него се посочва: „През 1924 и началото на 1925 г. в Св. Петропавловски манастир до гр. Лясковец се помещаваше клон от болницата на така наречения „Руски бял кръст“. Пропит от уважение и любов към нашите братя руси, които [са] измъчени и прокудени от своята родина, аз се радвах, че изпълнявам своя християнски дълг, като се отзовах искрено на тяхната молба и им помогнах свръх своите сили, като им доставях нужния хляб без всякаква печалба и на кредит“. По-нататък в текста молителят изтъква, че „като отговор на уваженията и любовта ми към братята руси, за награда на моя труд да возя на такова разстояние хляб, аз получих и получавам само отказ да ми се брой костюемата цена на хляба“. Дължимата сума е 11 000 лв.. Тя е твърде голяма за него, а и самият той търси „чужди средства“, за да устои на своите задължения [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 117].

Молбата е изпратена на управителя на Църковното певческо училище в Петропавловския манастир, за да даде „осветление по повдигнатия въпрос“. От отговора на отец Сергей става ясно, че училището дължи на Руското дружество на Белия кръст 10 200 лв. за „разни предмети“, взети във връзка с откриването му и допълнително. Сумата е отнесена към общия училищен дълг, който ще се изплати след отпускането на кредит. Пояснява се, че „Св. Митрополия, давайки разрешение да се откупят вещите, предупреди своевременно дружеството – респективно кредиторите, че ще изплати този дълг, когато намери за възможно“ [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 117]. От текста става ясно, че молителят и други двама кредитори са се срещнали с представителя на дружеството Мурашковски и са заявили, че след удовлетворяване на поставените от тях искания няма да предявяват претенции към дружеството и към митрополията [ДА – В. Търново, ф. 74К, оп. 1, а.е. 181, л. 118]. Данни за закупуване на имущество от Белия кръст за нуждите на Певческото училище се откриват в протокол на Търновския епархийски духовен съвет от 31 март 1925 г. [ДА – В. Търново, ф. 74К, а.е. 501, л. 16].

Документите за пребиваването в Петропавловския манастир от есента на 1923 г. до лятото на 1925 г. Руско дружество на Белия кръст, съхранявани в архивния фонд на Търновската митрополия, не са достигнали до нас в пълния си обем. Поради това, въз основа само на тях, тази част от неговата история в България не може да бъде цялостно представена. Трудно е да се установи какви точно учреждения на Белия кръст, споменавани в някои от документите, са били настанени в манастира над Лясковец. Договорът за безвъзмездно предоставяне на сградите и имуществото му, както и земите около него, е сключен от името на руския манастир „Св. Ефросиния“, но е подписан от ген.-майор

Фьодоров-Ярослав-Тодорски, който временно изпълнява длъжността „Главен пълномощник“ на Главното управление на Белия кръст. Според запазените документи със сигурност тук освен Главното управление е действал и приют. Неговото съществуване се вписва в целите и задачите на обителта, залегнали в устава ѝ (наред със служенето на Бог, нейна основна цел е грижата за ближния). Впрочем те донякъде са сходни с тези на основаното през 1922 г. ставропигиално женско братство „Бял кръст“ на Българската православна църква [повече информация вж: **Кръстева, О.** 2002, с. 10–18], което както и руската обител „Св. Ефросиния“, има за образец московската Марто-Мариинска обител. Запазената архивна информация дава основание да се приеме, че в манастира е имало, ако не болница, поне лечебница за нуждите на приюта. Липсата на средства принуждава Главния комитет на дружеството, със седалище Париж да затвори приюта през пролетта на 1925 г. За закриването на обителта „Св. Ефросиния“ не става въпрос в издирените документи, а само за приютяването на двете монахини в някой от манастирите на епархията. Фактът, че няма нито един документ от името на тази, учредена след Революцията от 1917 г., руска обител, а съгласно устава ѝ тя е юридическо лице и има свой печат, навежда на мисълта, че по всяка вероятност не е успяла да привлече достатъчен брой желаещи да служат в нея, за да реализира всички задачи, които си е поставила. Друго учреждение на Белия кръст, съществувало на територията на България, за което се споменава в отделни документи, е Инвалидният дом в гр. Варна

Представените в настоящата публикация документи са щрих към историята на руската емиграция в Търновска епархия през 20-те години на XX в., разкривайки нейното тежко материално положение, а също така помощта и съдействието, което ѝ оказва митрополията и отделни лица, водени от християнски добродетели и от безкрайната си любов и признателност към делото на „братята освободители“.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Архивни източници и периодика/Archival sources and periodicals:

ДА – В. **Търново** – Държавен архив – Велико Търново, ф. 74К [Darzhaven arhiv – Veliko Tarnovo, f.74K]

Търновски епархийски вестн... – Търновски епархийски вестн, . [Tarnovski eparhiyski vesti]

Публикации

Глушкова, Б. 1992 – Глушкова, Б. Сведения за Петропавловския манастир от документи, съхранявани в Държавния архив – Велико Търново. – В: Петропавловският манастир – средище на духовен живот. Велико Търново: Университетско издателство, 1992, с. 12–23. [Glushkova, B. Svedenia za Petropavlovskia manastir ot dokumenti, sahranyavani v Darzhavnia arhiv – Veliko Tarnovo. – V: Petropavlovskiyat manastir – sredishte na duhoven zhivot. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo, 1992, s. 12–23.]

Игнатова, А., Дончева, Л. (под печат) – А. Игнатова, Л. Дончева. Лясковският манастир „Св. св. Петър и Павел“ и социалната дейност на Търновската митрополия през първата половина на XX век. – В: Балканите – език, история, култура. Материали от Шестата международна научна конференция, Велико Търново, 26–28 октомври 2017 г. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2019 (под печат). [A. Ignatova, L. Doncheva. Lyaskovskiat manastir “Sv. sv. Petar i Pavel” i sotsialnata deynost na Tarnovskata mitropoliya prez parvata polovina na XX vek. – V: Balkanite – ezik, istoria, kultura. Materiali ot Shestata mezhdunarodna nauchna konferentsia, Veliko Tarnovo, 26–28 oktombri 2017 g. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, 2019 (pod pechat).]

Кръстева, О. 2002 – Кръстева, О. История, дейност и състав на ставропигиалното женско монашеско братство „Бял кръст“. – Духовна култура, 2002, кн. 7, 10–18. [Krsteva, O. Istoria, deynost i sastav na stavropigialnoto zhensko monashesko bratstvo „Byal krast“. – Duhovna kultura, 2002, kn. 7, 10–18.]

Интернет базирани източници

Белый крест... – [б. а.] Белый крест – Русская национальная философия.

< http://www.hrono.ru/organ/rossiya/bel_krest.html >, достъпен – януари 2019 г.

[б. а.] Belyy krest – Russkaya natsional'naya filosofiya.

< http://www.hrono.ru/organ/rossiya/bel_krest.html >, dost'pen – yanuari 2019 g.]

Виртуальный музей казачьего зарубежья... – Виртуальный музей казачьего зарубежья, <<http://museum.passion-don.org/%D1%84%D0%B0-%D1%84%D0%B5%D0%BB/>>, достъпен – януари 2019 г. [Virtual'nyy muzey kazach'yego zarubezh'ya] – <<http://museum.passion-don.org/%D1%84%D0%B0-%D1%84%D0%B5%D0%BB/>>, dost'pen – yanuari 2019 g.]

Военная энциклопедия. Белый крест... – [б.а.] Белый крест – Военная энциклопедия < <https://ve.academic.ru/6126/> >, достъпен – януари 2019 г. [[б. а.] Belyy krest – Voyennaya entsiklopediya < <https://ve.academic.ru/6126/> >, dostapen – yanuari 2019 g.]

Высшее образование в России... – Высшее образование в России: история и современность. Материалы региональной научно-практической конференции 29 ноября 2013, посвященной 100-летию СамГТУ, Самара, Самарский государственный технический университет. <<http://konf.x-pdf.ru/19istoriya/509413-1-visshee-obrazovanie-rossii-istoriya-sovremennost-materiali-regionalnoy-nauchno-prakticheskoy-konferencii-poyabrya-2013.php>>, достъпен – януари 2019 г. [Vyssheye obrazovaniye v Rossii: istoriya i sovremennost'. Materialy regional'noy nauchno-prakticheskoy konferentsii 29 noyabrya 2013, posvyashchennoy 100-letiyu SamGTU, Samara, Samarskiy gosudarstvennyy tekhnicheskiy universitet. – <<http://konf.x-pdf.ru/19istoriya/509413-1-visshee-obrazovanie-rossii-istoriya-sovremennost-materiali-regionalnoy-nauchno-prakticheskoy-konferencii-poyabrya-2013.php>>, dost'pen – yanuari 2019 g.]

Марфо-Мариинская обитель... – Марфо-Мариинская обитель любви и милосердия. Ставропигиальный женский монастырь. < <https://www.mmom.ru/mmom/istoriya-obiteli/> >, достъпен – януари 2019 г. [Marfo-Mariinskaya obitel' lyubvi i miloserdiya. Stavropigial'nyy zhenskiy monastyr'. < <https://www.mmom.ru/mmom/istoriya-obiteli/> >, dostapen – yanuari 2019 g.]